

Safranbolu

Gezip görmek, bir konuyu yerinde incelemek, bir mekânı teneffüs etmek. Safranbolu/(Zağferanbul), tarihi evleri ve dokusuyla görülmeye değer yerler cümlesinden olarak ülkemizin nadide şehirlerinden biridir. Kitaplar, belgeseller, çeşitli anlatılar bize herhangi bir mekân ile ilgili bilgi verir ancak onu ziyaret etmek, nazarî bilginin tatbikî kısmı gibidir. Listemde ziyaret edilmeye değer yerlerden biri de Safranbolu idi. İntibalarımı paylaşmak isterim.

Karabük merkezi geçip Safranbolu'ya vardığınızda mimarî olarak tarihî iki-üç katlı, mûnis, yekpâre bütünlüklü ve eski insanların komşuluk anlayışını anımsatan yapılarıyla başbaşa kalırsınız. Göze hoş görünen bir eve odaklanmak istediğinizde hemen yanı başındaki ev, farklı stili, güzelliği ile arz-ı endam eder. Bu sefer başka bir evin mimarî dünyasının güzelliğini temaşaya dalarsınız. Burası Türk-İslam medeniyet anlayışının hemen her boyutuyla çiçek açtığı bir manzara arzeder.

Gerçekte Safranbolu bir vadi içine kurulmuş. Genelde beyaz renkli konaklar, evlerle müzeyyen. Türk'ün ince ruhunun mimaride aldığı şeklin en güzel numûnelerinden biri. Her bir evin kendine mahsus iç avlusu var. Diğerinin ışığı, sokağı ve gökyüzünü görebilme hakkına saygılı. Evler içiçe bir görünüm arzettiği için aile fertleri, hemen yanı başındaki konakta yaşayan diğer insanlarla pencerelerden konuşabilmekte, haremlik avlusunda çay kahve sohbeti yapabilmekte. Bu da eski komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğuna işaret eder. Eski evlerin pencereleri saksılarla, ev çiçekleriyle daha güzel.

Konak tipi evlerin alt katlarının bir bölümü ağıl, bir bölümü ise kiler şeklinde tasarlanmış. Belki mutfak bölümü de orada yer alır. Üst katlar evin büyüklüğüne göre orta yerde büyücek bir hol/salon ve onun etrafından dizilmiş odalar şeklindedir. Konaklarda geniş aile ortamı vardı. Belki dededen toruna, haladan teyzeye uzanan çizgide bugün çekirdek aileden üç veya dört tane evi bünyesinde barındıran bir aile manzarası.

Safranbolu evlerinin ihtişamına bakılınca geçmişte buranın oldukça zengin bir iktisadi hayatının olduğu intibai uyanır. Çünkü sözü edilen konakların, evlerin geçimi az bir parayla yapılamaz. Muhtemelen bu yerleşim yeri geçmişte gerek yetiştirdiği safran (zafran) gibi ürünlerle gerek bölgenin önde gelen ticaret ağlarının kesişim yerinde olması ile irtibatlıdır. Nitekim Cinci Han'ın giriş kapısındaki şu bilgi bu konuda bize bir fikir verir. "Yüzyıllar boyunca Çin'den Anadolu topraklarına uzanan tarihi ipek yolu üzerine kurulmuş irili ufaklı yüzlerce kervansaraylardan biri de Safranbolu Cinci Han'dır. Cinci Han, Safranbolu eşrafından Karabaşzâde Hüseyin Efendi (Cinci Hoca) tarafından 1645 yılında yaptırılmıştır."

Şehrin kurulu olduğu vadinin ortasında Hıdırlık tepesi denilen bir yer vardır. İki adet namazgâha sahip bu yer, eskiden Hıdırellez kutlamalarının ve yağmur dualarının yapıldığı

mekân imiş. Burada Hasan Paşa'nın (ö. 1845), Hızır Paşa'nın ve Ali Yaver Ataman'ın anıt mezarları bulunmaktadır. Şehrin dört bir yanını temaşa edebilmek için muhteşem bir manzara sunar. Hemen aşağıda şehrin eski çarşısı, camileri ve tarihi yapıları bütünüyle avucunuzun içinde gibidir. Nitekim eski hükümet konağının bulunduğu tepeye çıkıp aşağıda İzzet Mehmet Paşa Camii, Köprülü Mehmet Paşa Camii, Cinci Hanı gibi anıt eserleri seyretmek insanı eski zamanlara götürür.

İzzet Mehmet Paşa Camii'nin, İstanbul'da Nuruosmaniye Camii'nin küçük bir versiyonu olduğu ifade edilir. Külliye tipi cami olup çarşının tam ortasında, bir yamaçta ve çarşı ile mahalle arasında imiş intibai verir. Bu da onun her daim müdavimlerinin bulunmasını sağlar. Köprülü Mehmet Paşa Camii daha ağır oturaklı bir mimariye sahiptir. Sekizgen kasnağa oturan büyük kubbesi yanında tek şerefeli minaresi, avlusunda şadırvan, güneş saati ve Safranbolu için oldukça dikkat çekici diyebileceğimiz bir muvakkithanesi vardır. Çarşının içinde yer alması itibarıyla gelip geçenlerin avludaki ulu çınarların altında gölgelendiği, çaylarla birlikte muhabbetlerin demlendiği, güvercinlerinin hû hû diyerek etrafta gezindiği eski kutlu bir muhit. Muvakkithâne'nin kitabesindeki şu bilgiler kayda değerdir:

“Bu vakfı Köprülüzâde Mehmet Paşa
merhûmun,
Olup bünyâd kıldı cümle ehl-i beldeyi ihya.
Yapıldı câmî'si yanında bir de kütüphane,
Bekâda rûh-ı pâkin rahmete gark eyleye
Mevlâ.
Tanîn-endâzdir her sâ'atin rakkâsı gerdûne,
Bu yerlerde nazîrin görmemiştir dîde-i
dünyâ.
Mücevher sâ'at-âsâ bak Kerîmî yazdı
tarihin,
Binâ oldu ne a'lâ bu muvakkithâne-i vâlâ”
-1274 (Ketebehû Mehmed Rif'at).

Çarşı ve mahalle evleri, camiler, kileciler (manifaturacılar), yemeniciler, tabakhaneçiler, demirciler, hanlar, hamamlar ile bir bütünü teşkil eder. İnsan sokaklarında, çarşılarında gezerken gerçekte eski bir tarih tünelinin içinden geçtiğini yaşayarak farkederek. Günümüzde restore edilen evleri ile sanki tarih yeniden yazılıyormuş hissini yaşatır. Bütün bunlar arasında bazen öyle muhteşem sanat eseri evler, görkemli binalar vardır ki, bunları inşa edenler sanki sanatkârlıklarını burada ebedi kılmak istemişler gibidir. Mümtazlar Konağı, Kileciler Konağı, Mektepçiler Konağı gibi daha nice yapı başlı başına bir sanat harikasıdır. Mesela Mümtazlar Konağı'nın tavan süslemesi dört bin adet ahşaptan yapılmıştır. Sadelik, zarafet, komşunun ışığına saygı, kullanışlılık, tabiata uyum, süsleme sanatlarının bin bir çeşiti, içiçe geçmiş mimarî doku itibarıyla Safranbolu evleri saklı bir hazine gibi önümüzde durur.

Çünkü bu alan, tarihten kopup gelmiş ve enva-i çeşit araştırmaya, incelemeye konu olacak nice konuyu bünyesinde barındırıyor.

Ben bu güzellikte bir şehrin, söz konusu güzelliğine münasip tarzda bir müziğinin, yemek kültürünün, giyim kuşamının da olduğunu düşünürüm. Kuvvetle muhtemel kendine özgü (yerel ölçekte) gelenek ve görenekleri olsa gerektir. Günümüzde kent müzesi olarak kullanılan eski hükümet konağında ilgili konulara dair nice ayrıntıyı görmek mümkündür.

Cinci Han, altmış iki odası ile günümüzde şehrin ortasında bir alış veriş mekanıdır. Nitekim Yemenciler Arastası da Köprülü Camii'ne gelir getirmesi için 1661'lerde kurulmuş. Demek ki, şehir ortamında hayatın idamesi için çarşı, hamam, cami gibi temel unsurlar vaktiyle burada yapılmıştır. Bu tür yapıları Osmanlı'nın muhtelif güzel şehirlerinde görmek mümkündür. Edirne, Ohrid, Üsküp, Beypazarı, Göynük gibi şehirlerdeki mimari ile aynı dünyayı paylaşırlar. Şehrin mezarlığı, Hıdırlık Tepesi'nin hemen yanı başındadır. Böylece hayat ile ölüm içiçe geçmiş haldedir. Başka bir ifade ile ölümlerle diriler, İslam inancı açısından, hayatın farklı yüzlerinde yer alırlar.

İş hayatının, ilmî etkinliklerin, sanatın, siyasetin, insanî ilişkilerin bu denli içiçe ve yoğun olduğu bir şehri kurmak için bunun altyasını sağlayan bir inanç, bir ilmî-kültürel birikim ve bir metafizik olmalı. Çünkü dışarıdan şehrin görüntüsü bile insanın içini ferahlatmaya yeter. Tabiatı tahrip etmeden onun içinde ve ondan bir parça olarak şehir kurabilmek aynı ölçüde insanın iç ve dış dünyasını idare ve idame ettirmeyi gerekli kılan ilkeler ve kurallarla mümkündür. Onun için herhangi bir inanç ve düşüncenin cismâniyete bürünmüş hali olarak şehrin dokusunu ve mimarisini görmeyi önemserim. Çünkü özellikle mimarî yapı(t)lar, düşüncenin taş kesilmiş ve taşa, ahşaba hakkedilmiş yansımasıdır benim gözümde. Safranbolu misali şehir yapılarında 'insan' olabilmek, anlayabildiğim kadarıyla, kolay olsa gerektir. Zira gündelik hayatta insanların çeşitli halleri vardır. Zengin-fakir, genç-yaşlı, sağlam-sakat gibi enva-i çeşit durumlar şehrin her yanındadır. Böylesi farklılığı aynı anda ve hiç gocunmadan bünyesinde barındırabilmek ve bunu taşıyabilmek için nebiler, veliler ve âlimlerden nice kabile gelip geçti. Ben bütün bunların Safranbolu mimarisine yansımış olduğunu düşünürüm. Bu noktada şunu sorabiliriz: Acaba çeşitli imkanlara rağmen bizler bugün Safranbolu misali şehirler inşa edebilir miyiz ? Merhum Turgut Cansever'in ifadeleriyle, mahalle aralarında çocukların oynayabileceği yerler bırakır mıyız ? Mahalle kadınlarının bir araya gelip ikindi sohbetleri yapabilecekleri küçük tenezzüh mekanları tasarlar mıyız ? Ağaçlar, binaların gölgesinden yer bulup da güneşle selamlaşabilir mi ?

Safranbolu'nun geçmişten günümüze uzanan adeta bir rüya şehirdir. Geçmiş, geleceği kurar. Geleceği öngörebilmek için geçmişi iyi bilmek gerekir. Bunun için de elimizde araştırmaya konu malzemeler olmalıdır. Safranbolu'da şehrin merkezine gitmek için bir mahalleye adımınızı attığınızda taş ve ahşaptan yapılmış ve harika görünümlü evler arasında yol alırsınız. Gözünüze ilişen her bir nesne, bir bütünü tamamlayan unsurdur ve her birinin

kendine mahsus yeri ve anlamı vardır. Her birinin yerli yerince olması, onu göze hoş gösterir ve insana ferahlık verir. Şurada bir evin giriş kapısı vardır. Kapıda bir kapı tokmağı veya o devre göre iki-üç farklı tokmak. Kapıya gelen kişi bay, bayan veya çocuk ise kendine özgü olanı tıklatır ki, içeridekiler kapıya gelenin kim olduğunu tokmak sesinden anlayabilsin. Her bir avlu kapısı, içeride mukim olanların sosyal, ekonomik, kültür seviyesine de işaret eder. İç avluda çimenler, bodur meyve ağaçları, mevsimlik çiçekler, bir kamelya göze ilişir. Evin

merdiveni simetrik girişli de olabilir. Ancak genellikle yandan girişli ve kapı önünde küçük düz bir bekleme yeri bulunur. Merdivenin trabzanları genellikle sanatlardır. İkinci ve üçüncü kat genellikle elibelinde diye ifade edilen destek unsurları ile süslenmiştir. Pencereler muhite göre ışığı mümkün mertebe bolca sunacak ve fakat içerideki mahremiyeti dışarıya yansıtmayacak şekilde tasarlanmıştır. Evlerin bazen sofa bazen normal balkon şeklinde

dışarıya açılan oturma mekanı vardır. Bir de kiremit çatılar, üstü süslü baca başları. Bunlara benzer nice unsuru aynı anda görebilmek mümkündür. Hâsılı tarihten beri süzülüp gelen, yerin altındakilerle üstündekilerin bütünlüklü bir değer sistemi içinde hayatın akışına vücut verdiği, gezilip görülmeye, incelemeye değer bir şehirdir Safranbolu.